O
STAROZYTNOSCI
KOPALNI KRUSZCOW
WYRABIANIA METALLOW,
CZYLI
ROBOT GORNICZYCH

W kluczu Sławkowſkim, Dobrach niegdyś do Biſkupſtwa Krakowſkiego należących; i w całey tegoż klucza okolicy, w znaczney części Powiatu Krakowſkiego, graniczącey z Szląſkiem

ZNAYDUIĄCYCH SIĘ.

Ite meæ quondam felix pecus! ite Capellæ!
Non ego vos poſthac... *Virg:*

Łepkowski

W WARSZAWIE.
u P. DUFOUR Konſyliarza Nad: J. K. Mci
Dyrek: Druk: Korp: Kadetow.

M. DCCXCI.

Kopalnie Kruſzcow tak ważną dla każdego Kraiu ſądzi bydź rzeczą *P. Schröder*, iż śmie mowić, iż Panuiący powinien ie bez zyſku nawet w ſwym Kraiu wyrabiać kazać. Albowiem przeto zatrudnia wiele rąk, ktore inaczey w bezczynnościby zoſtały; dodaie ruchu cyrkulacyi pieniędzy pomiędzy Obywatelami, powiękſza ſię Konſumpcya Produktow, rękodzieła i handel powſtaią: *Encyclopédie. Art: Mines.*

O STAROZYTNOSCI KOPALNI KRUSZCOW w KLUCZU SŁAWKOWSKIM.

JAK ieſt Klucz Sławkowſki przynaymniey na dzieſięć mil kwadratowych rozległy, cały zdaie ſię bydź zaſadzony na kruſzcowym, że tak powiem gnieździe, (a) z ktorego głęboko w

(a) *Ma ſię to rozumieć w pewnym i ſtoſownym do Klucza Sławkowſkiego ogra-*

wnętrznościach źiemi osadzonego, właśnie iakby po rozłożystego drzewa gałęziach, (po głownieyszych klucza tego gorach i przygorżach, rozchodzą się wewnętrznie, i niekiedy na wierzch pną się i wychodzą kruszce (b) i

---

niczeniu, albowiem takowy pień czyli gniazdo Kruszcowe w wnętrznościach ziemi Klucza tego znaydować się mogące, może bydź takowym względnie tylko do szczegolnych iego Gor i zrobisk; lubo w rzeczy samey do powszechnego mineralow składu w Karpackich gorach, iako się na innym mieyscu powie leżącego, należeć może tym prawem, iakowym wzgorki czyli przygorza, Sławkowskie koniecznie są rzeczonych gor odnogami. Dowiedzie się to w mieyscu osobnym mowiąc o Gorach Klucza tego w powszechności.

(b) *Kruszec po łacinie* minera, *po francuzku* miniere. *C'est ainsi qu'on nomme dans l'histoire naturelle la terre la pierre ou le sable, dans les quelles on trouve une mine ou un metal . . d'ou l'on voit que*

rzeczy kopalne (c) przyczepiaiąc się to do kamienia, to do ziemi, czy to do piasku, lub iakiegokolwiek innego ciała.

W pożyczonym od drzewa podobieństwie uważaiąc ie daley, postrzegam w niezliczonych mieyscach klucza tego, niby po gałęziach pnia rozmaitym zaszczpionego gryfiem obfite owoce: to ołowiane bogate w śrebro, to miedziane obfite w złoto, to żelazne, ktorym innych nie brakuie metallow, kruszce: tu Galmanu nieprzebrane gory obfituią

dans ce sens le mot miniere est Synonyme de gangue matrice. *Encycl: art* miniere. *Les meteaux qui ne sont point mineralisés & que l'on trouve sous la forme qui leur est propre, se nomment* meteaux natifs, meteaux vierges *Encic: art:* meteaux.

(c) *Rzeczy kopalne po łacinie* fossilia *po francusku* fossiles. *Encyclopedie* fossile.

ce mieyscami tak w ołowianośrebrny kruszec, iż z rownym na oboie wydobywany bydź może pożytkiem: tam węgli ziemnych iuż nie warstwy nie składy, ale że tak powiem nieprzeyzrzane pożycza, leżą: saletrę, siarkę, arszennik filtruiąc składem są niekiedy czyli łonem, w ktorym się inne iako to żelazne, ołowiane &c. pielęgnuią kruszce.

Ze nie wspomnę gatunkow użytecznych połmetalli, ktorych tu nigdy przemysł ludzki, ani dowcip Chymika w odrzuconych może (iako nieznana bryla, albo iako nieobfita ruda, lub iako nie użyteczny kamień (d) od starożytnych

(d) *Mamy takowy przykład z kamienia Galmanowego, ktorego w naszym wieku dopiero odkryło produkt i użycie, a ktoren starożytni gornicy iako nieużyteczny odrzucali. Wyzbierawszy ten tylko*

gornikow) gruzach nie badał, a do ktorych ograniczony dawnych wiekow ludzi przemyśł nie pośiągnął śię: albo nareszcie ktorych ieszcze dzisieyszey sztuki Chimiczney i Metalliczney niedoskonałość (połową może drogi ieszcze od naywyższego stopnia swoiego daleka) nie odkryła. Pominąwszy to wszystko, mowić mogę śmiele, że Opatrzność nadgradzaiąc nieiako Kraiowi temu płonność iego roli, wszystkie nań na to mieysce skarby wylała. Alboliteż przezorna Matka i rządna Gospodyni Opatrzność, chcąc wzaiemney potrzeby usługi i udzielania śię między społeczeństwami i osadami zaszczepić związek, uięła iednych Roli żyzności, daiąc im za to w ich gruncie odmienne boga-

---

Galman, ktoren starożytni odrzucili, możnaby z pożytkiem z niego dostateczny na otwieranie Gor i dobywanie innych kruszcow zebrać fundusz.

ctwa i ſkarby, ktorych dobywanie i wyrabianie, ułatwić im ma nabycie brakujących do życia potrzeb, iakowych mieſzkańcom gdzie indziey na zyżnych rolach oſiadłym nad właſne obeyście obſicie zbywa: ztąd powſtaie w społeczeńſtwach rownowaga iſtotnych do życia potrzeb, wygod, a nawet wſpaniałości i ſamego że tak powiem zbytku, przez zamianę tych umowionych nieiako bogactw znakow.

Sławkowianie! ponieważeście nie ſzli za ſkinieniem tey Naywyżſzey Rządczyny, i odrzuciliście nieiako dary ziemi, ktorą poſiadacie, cierpicie za to nędzę i niedoſtatek iſtotnych do życia potrzeb! Dalecy i nieznaiący wygod i zbytku nawet ktorego pierwſze i dzielne poſiadacie narzędzia! Poświęćcie zbywaiące od niezyſkownego rolnictwa dni waſze, poświęćcie ie pracy i przemyſłowi,

zagłębiaycie wnętrzności ziemi waſzey; a tey płodami ubogaceni poprawicie loſu waſzego, i żyć będziecie w obfitości. Czego wam w zagony orana rola do wygodnego i przyſtoynego życia ubliża; to taż ſama rola ſzybami rznięta i galeryami czyli *Cachami* (e) pruta doſtarczy.

Wybaczcie mi prawdę, ktorą Wam z doświadczenia i kilkonaſtoletniego na waſz ſpoſob życia zapatrzenia ſię mieſzkaiąc tam po między wami z przychylności i dobrego życzenia mowię. Macię prawdziwie doſyć czaſu do oboiey Induſtryi, podwoycie z całych ſił pracy i przemyſłu, a wyſtarczycie rolnictwu i kopalniom. Nie trzeba iednego dla drugiego opuſzczać, ale niech

(e) *Galerye podziemne nazywaią tam Cachami z Niemieckiego ſłowa* Szacht *na Polſkie brzmienie utartego.*

kopalnie rolnictwo waſze wſpieraią; rolnictwo zaś wzaiemnie niech przy kopalniach Was ſamych, gornikow waſzych i naiemnikow karmi i żywi. Pożytki z kopalni zaſtąpią niedoſtatek produktow rolnych, reſztą zaś zbogaciwſzy, wyrwą Was z uciſku i nędzy. Garnąć ſię ieſzcze będą z innych ſtron kraju i z Zagranicy, uciśnieni lub niemaiący ſpoſobu do życia ludzie, ſzukaiąc u Was przytulku i pożywienia, ktorzy Wam pracą ſwoią offiaruiąc i pomnażaiąc produkta. ſtawią niegdyś w tym poważnym okazałym i ſzczęśliwym ſtanie, ktoregoście o cnotliwi i dobrzy Obywatele! nieſkończenie godni, a do ktorego rozległość położenie i produkta kraiu waſzego, zdaie ſię Was przeznaczyły.

Nie ſą to marzenia i w głowie uroione bogactwa, ale prawdziwe ſkarby ręką, że tak powiem odległych bardzo

wiekami przodkow waſzych wſkazane, od ſtarożytności nacechowane. Po mimo tych, ktore w zwykłym porządku natury, a ktory nam ſię częſtokroć dziwacznym wydaie igrzyſkiem, pomimo tych mowię kruſzcow ktorych ſię nie bez słuſznych powodow domyślać możemy, ktoře ſię nie odzywaią i niby żadnego bytności ſwoiey nie daią znaku, ktore w głębokich przepaściach ziemi zakopane, nigdy ludzkim w nayodlegleyſzey ſtarożytności niedoſtąpione przemyſłem (f) i nie tknięte Gornika ręką znaydować

(f) *Uprzedzenie ſłowami, ale niedowodami popierane, iakoby tu ſtarzy ludzie wſzyſtkie mieysca wyplonili, gdzie ſię kruſzec znaydować mogł, i wybrawszy wſzystek kruſzec zarzucili Kopalnie ſkoro iuż nic nie było do pożytkowania; wcale ieſt falszywe, na nieſzczęście iednakże doſyć ieſt mocno wkorzenione, iż niekiedy naylepszym przedſięwzięciom ſzkodzi, i zbiia z ſprawiedliwych domyſłow po-*

ſię mogą. Procz takowych mowię ſą tam zwierzchnicy ziemi bliżſze, i pod iey prawie ſkorupą ukryte leżą: od ſtarożytności mieyſcami tylko, ale pewnie

---

chodzące nadzieie niedowodnemi powieściami. Kiedyż ſzczęśliwy traf zawſtydzi to uprzedzenie, i odkryie z utaionemi. Skarbami przytłumioną prawdę! Nie ieſt natura tak ſkąpa ażeby w tak rozległey okolicy tyle tylko znaydowało ſię mineralnych produktow ile ſtarożytni gornicy tameczni wybrać znać i wiedzieć mogli: ſą oprocz tego, śmiele zapewnić mogę, ſą pewnie inne nietknięte gory i mieysca, ſą w ſamychże nawet ſtarożytnych zrobiſkach głębsze kondygnacye czyli warſztwy, do ktorych ſtarożytni Gornicy w niedoſtatku machin, nakładow, bez pomocy nauk kunſztow wynalazkow w owych wiekach ieſzcze nieznanych doſtąpić nie mogli, ale po wierzchu, że tak powiem i pod ſkorupą ziemi płożąc ſię, pierwſze warſztwy i to pewnie nie wſzędzie wyploniwſzy, dalsze niewiedząc nawet o nich i niedomyślaiąc ſię, że bydż mogą pod ich Ca-

nie wſzędzie, odkryte i niby dotknięte tylko, czekaią i wzywaią, że tak powiem, pracowitey ręki. Inne mieyſcami iakby z pod owey ſkorupy wykłute, czołgaią ſię po wierzchu ziemi, z kamieniem, ziemią, Galmanem, piaſkiem zmięſzane. Ubogaciwſzy te czas długi ſtarożytnych tamecznych Mieſzkańcow teraz zarzucone leżą. Ktorych ſame nawet zrobiſka długim odłogiem zbuione, nowe dziſiay obiecuią pożytki. (g) U-

---

chami obfitſze Kruſzczow warſztwy, nietknięte odeſzli, rozpoczętych nawet robot w wielu mieyscach nadeszłe znadż rewolucye dokończyć im nie dały. Doświadczenie niedawne, lubo w małey rzeczy popiera te domysły, gdyż w Szybach i cachach odkrytych i odwalonych, znaydowaliśmy w ſzladach ſtarożytnych gornikow przeoczone kruſzcu warſztwy.

(g) *Sposob ten przegrabywania i odplukiwania ſtarożytnych zrobiſk utrzymuie ſię w Olkuszu, w Sławkowie w Rabsztynie,*

ſprawiedliwiaiąc zaś nieprzeſadzone o obfitości rozlicznych kruſzcow i rzeczy kopalnych nadzieie, wſkazuią wątpliwemu Gornikowi pewne na wierzchu prawie ziemi korzyści, a wewnątrz nowe i nietknięte ſkarby, do ktorych praca za każdym krokiem nadgradzana fowicie śmiałego i ochotnego Gornika doprowadzi. (h)

---

w Boleſławiu z nieiakim zyskiem; w Olkuſzu więcey niż ſto oſob z tego przemyslu żyie, w Bytomiu przed Rokiem 1776. iako wſpomina Zepplichals do dwochset oſob przebieraniem ſtoro żytnych chołdow zatrudniało ſię, w Rabsztynie w Boleſławiu na Panow poddańſtwo plucze; podobnież, w Sławkowie iedna wieś w iedney lub dwoch gorach tylko, lubo mogłyby wſzyſtkie wſie i Miaſto w kilkudzieſiąt mieyſcach nieprzebrane mieć pożytki:

(h) *Co ſię mowi o Kluczu Sławkowſkim i iego kopalniach w ſzczegulności, to ſię rozumieć ma i rozciągać do całey okolicy, ktora między Xięstwami Oświecimſkim i*

Depczemy dowody ukrytych skarbow, depczemy rownie i ich starożytności niewątpliwe szlady: Mogiły albowiem powysypowane nad starożytnemi szybami, oznaczaią niezmierne cachy czyli galerye w wnętrznościach ziemi powybierane, ktorych w zeszłych latach przedsiewzięte w kilku mieyscach otwarcie, usprawiedliwiło po części domysły o ich celu i obszerności. Mogiły takowe lasem starym zarosłe, na ktorych nie raz iuż wycięty las znowu porasta: wklęsłe owe czyli raczey powiększey części wrosłe w ziemię niezmierney wielkości kamienie, ktore wielką pracą i niezmierną siłą z podziemnych owych wyprowadzone są lochow, lub wyłamane z Szybow: Zrobiska starożytne w użyteczne zamienione pola, albo mchem porosłe, lub głęboko zadęte piaskiem, . . zaświad-

---

Siewirskim, na kilkadziesiąt mil kwadratowych Powiat Krakowski zaymuie.

cza ią wielką swą starożytność w oczach reflektuiącego człowieka! Tych zaś liczba obszerność i wielość takowych chołdow (i) czyli zrobisk dowodzą iż tu niegdyś przemysł wyrabiania Metallow szczęśliwie kwitnął.

Zrobiska przed trzydziestą lat przetrząsane; płoczki przed tyląż lat przegrabiane i płokane (k) świeże są; to iest niepokryte mchem ani darniem porosłe; podobnież zdaią się bydź świeże i z tych niektore, o ktorych nie masz wiadomości kiedy i przez kogo mo-

---

(i) *Mieysca te i gory gdzie kruszce kopano szyby bito, nazywaią chołdami z Niemieckiego co ia nazywam Zrobami lub Zrobiskami.*

(k) *Ktore za Imć P. Kozłowskiego od trzydziestu lat przeszło dzierżawiącego Hutę ołowianą w Sławkowie przegrabiane i płokane bydż mogły.*

gły bydź klęzowane płokane (1) Jakże więc mogą bydź dawne te ktore z staności swoiey mchem porosły? ktore pod pastwiskami, łąkami na stopę i więcey ziemią przymulone i darniem powleczone leżą? wieleż lat, a raczey wiekow owym zrobiskom, co zamienione są w użyteczne pola i mało znać albo nic, że były niegdyś wskroś zburzonemi i przewroconemi chołdami? albo owe na ktorych iuż nie dziesiąte może lasy urosły dawneż bydź mogą?

A ieżeli się ieszcze inne pytania zadawać podoba. Jak długo po zarzuceniu rządnego Gwarectwa same nawet zrobiska przewracano i płukano.

---

(1) *Może w XVI. i w XVII. wieku mieszczanie niektorzy klęzowali ie na mocy Przywileiow, ktore się niżey przytoczą.*

(m) Kiedy na usypanie tak wielkich chołdow tyle zrobow z wnętrzności ziemi dobyto? długo ich ztamtąd wyciągano, wynoszono, wywożono? kiedy pierwszy raz użyteczne te postrzeżono kruszce, i kiedy ie wydobywać zaczęto? Albo kiedy się zapytać chcemy kto w tylu mieyscach tak wielkie kopalnie rozrobił? kiedy? w ktorym czasie? Jacy ludzie lub ktory Narod? z iakim urządzeniem Gwaiéctwa? z iakim pożytkiem?

Albo gdyby wyżéy ieszcze imaginacyi zapędzić się godziło, kiedy i kto naypierwey w nietkniętym i niewskazanym

od

(m) *W takim przypadku iest dzisiay Olkusz gdzie po zarzuceniu podziemnych Gorniczych robot przewracanie starożytnych zrobisk utrzymuie się; i bardzo długo niewyczerpanym źrzodłem bydź może miernych ubogim mieszkańcom pożytkow.*

od nikogo kraiu, poznał ſię na produktach tamecznych, wynalazł ie i rozpoczął roboty gornicze, i kruſzcow kopalnie? iakim przemyſłem przyſzło do wytapiania ich na metalle? długo i za wielą zawodami doświadczano, tentowano, nim naytrudnieyſzy do uſtanowienia przemyſł wziął pewną i ſtateczną formę i urządzenie? nim pewnego iednoſtaynego a właściwego mieyſcu, kruſzcowi i innym tyſiącznym okolicznościom ſtoſownego doſzli ſpoſobu oddzielenia go topienia &c. &c. (n)

(n) *Zaſtanowiwſzy ſię nad dzieiami kraiowemi, uważaiąc woyny kleſki i nieſzczęścia publiczne; porownywaiąc nieſzczęśliwe i burzliwe czaſy, z momentami że tak powiem ſpokoynemi; i tyſiąc innych okoliczności, to Religii to obyczaiow to Rządu i t. d tyczących ſię ſtoſuiąc i rozważaiąc ſobie, nie mogę natrafić na taki punkt w Dzieiach kraiowych, gdziebym imaginaryiny początek przemyſłu tego w*

Dodaymy ieſzcze do tey liczby wiekow przez ktore długo wzraſtały, kwitnęły, utrzymywały ſię, i upadały, kopalnie: dodaymy mowię cyfry na lata i wieki alternaty owey, ktorey niekiedy, dla zwykłey w rzeczach ludzkich przemiany i nieſtałości, domyślać ſię można: przypuſzczaiąc na moment iako-

---

Sławkowie i w całey okolicy zawieſić mogł, a przynaymniey czas i lata, w ktorych iakożkolwiek kwitnął naznaczyć: z kądbym dalſzą mych uwag ciągnąć mogł oſnowę. Zbłąkany chodzę macaiąc w ciemnościach nayodległeyſzych wiekow, ſzukaiąc początku, albo przynaymniey końca tych robot. Powſzechnym ſpoſobem myślenia i Edukacyi ſkrępowany, rozumieiąc bydź dzieie, i nayważnieyſze Epoki narodu ludzkiego, nayogromnieyſze dzieła, naydowcipnieyſze i nayużytecznieyſze wynalazki, i t. d. doſyć niedawnemi; nieśmiem odważyć ſię ſam ſobie powiedzieć co mi w tey okoliczności na myśl przychodzi: odbić nie mogę od ſiebie tey ſuppozycyi, do ktorey mnie

można, i procedencyą podobnym ſpoſobem wyprowadzić, iak biorąca wſzyſtko pod kredkę niektorych badaczow ſtarożytności ciekawość, każdey z oſobna umieiętności, kunſztu, rzemioſł i naypoſpolitſzych nawet w użyciu ludzkim wynalazkow, pierwiaſtki wzroſt i t. d. wyśledzać, i pod upodobanemi datami umieſzczać zwykła.

Lubo kopalnie te (Sławkowſkie) nioſąc na ſobie niewątpliwą cechę nayodleglеyſzey ſtarożytności, i pewne znakomitych kopalni dowody (z ktoremi Olkuſkie w porownaniu rozległości ſwoiey ledwie dzieſiątą ſą częścią) przeświadczaią każdego że były niegdyś wyrabiane z pożytkiem, i kwitnęły czas długi: nie można iednakże z tych powierzchownych znakow ſtanowić pewney początku, wzroſtu, alboli też upadku ich Epoki. Ani w dzieiach kraiowych, ani w

Archiwach Biſkupich (p), ani w Mieyſk ch lub Kośćielnych w Sławkowie Przywileiach, tym bardziey w Tradycyi i pamięci ludzkiey, żadney dowodney niezdarzyło mi ſię znaleść kwitnącego ich ſtanu pamiątki; a porownywaiąc i ſtoſuiąc znaki i ſzlady w zrobiſkach, ktore ſą nieiako niezgładzoną cechą ich ſtarożytności; z wiekami od ktorych troſkliwiey poczęto dzieie narodu, (q) prywatne piſma, i przywileie Kościołow, Katedr, Miaſt znacznieyſzych, dochowywać; rozumiem, iż tych kopalni data, wyſoko Epokę rzeczoną poprzedza.

(p) *W Archivum Kapituły Krakowſkiey powinnyby ſię znaydować iakowe ſzlady i dowody tyczące ſię tey okoliczności, z ktorych ten punkt Hiſtoryi kraiowey bardzo wielkie mogłby doſtać obiaśnienie, gdyby kto do tego przypuſzczony, zadał ſobie pracą poſzukiwać.*

(q) *Od dwunaſtego wieku.*

Wątpiąc przeto czyli kiedy dowod takowy znaleziony bydź może, ktoryby z pewnością rzeczonym kopalniom naznaczył datę, Historyą tamecznego przemysłu podobnym sposobem, iak odległe dzieie starożytnych narodow, ktorych ledwie tylko imiona i to skaleezone w Kronikach dawnych zostały, z samych prawie tylko składać potrzeba domysłow.

Klucz ten będąc cząstką rozległego kraiu, z ktorym go związki naturalne, położenie, iednakość gruntu, produktow, wspolność przemysłu właściwego mieyscu i Jego mieszkańcom, daleko przyzwoiciey i istotniey łączą, niżeli granice i obręby od przywłaścicielow i zdobywcow kraiow i narodow wytknięte: Należał z dawna do tego kraiu czyli narodu, ktoren (gdyby społeczeństwa nie ambicya Panuiących formowała i

ograniczała, ale własne ich potrzeby, naturalne związki, przyległość mieszkań, wspolność obyczaiow, sposobu życia, przemysłu, łączyły i składały) zawszeby powinien bydź iednym osobnym i oddzielnym narodem. Rozległość zaś takowey krainy tak iest obszerna, produktow gatunek tak iest wspołeczeństwie ważnym; iż takowego kraiu mieszkańcy iednym z nayznakomitszych i naypotężnieyszych powinniby bydź Narodem. I tak musiało bydź w ten czas, kiedy rozmnażaiącym się i krzewiącym w tey części Europy Narodom natura sama nieiako, i potrzeby określały granice: kładąc im nieprzebyte gory, szerokie i głębokie rzeki za obręby, (r) ktorych nie tylko ambicyi tamto-wiecznych Pa-

(r) *Dividebant veteres potissimum regiones suas juxta decursus fluminum &c.* Sarnicki *de situ & ambitu veteris Sarmatiae.*

nuiących przeſtąpić; pierwiaſtkowym Zwierzchnościom w Rządzie, Barbarzyńſkiey polityce w podległości, tak poprzedzielane narody utrzymywać trudno było. Iſtotnym nawet związkom towarzyſkim między wſpołeczeńſtwami tak ograniczonemi kładły tamę, iż tak oddzielne oſady czyli Narody w ſąſiedztwie ſiebie ſiedzące, niekiedy ledwie ſię znać lub wiedzieć o ſobie mogły.

Tak od natury ograniczonym kraiem ieſt ta część gor Karpackich, ktorą ile wiadomości Geograficznych tey części kraiu naſzego zaſiągać możemy Sarmackiemi gorami w Starożytności nazywano; (s) a ktorych naturalne przyle-

(s) *Claudii Ptolomæi Alexandrini Geographicæ enarrationis* Lib. III. Cap. 5. & 7. Tabula VIII. Europæa.
Item Stanislai Sarnicki Annalium Lib. IV. „ *Si autem Germani hic ante Conſtanti-*

głości, czyli że ie tak nazwę Prowincye, są to owe przygorza; co zaymuiąc wielką część kraiow Państwa Austryackie składaiących, wpadaią klinem w granice Polski, i zastępuią dosyć rozległą część kraiu naszego, w teraźnieyszym iego ograniczeniu. (t)

Za czasow Tacyta (u) to iest na początku pierwszego Ery Chrześciańskiey

---

„ num Magnum habitarunt, cur montes „ isti supra Cracoviam non sunt dicti mon„ tes Germanici? vocantur autem ab omni„ bus scriptoribus Sarmatici montes „

(t) *Jest to część Powiatu Krakowskiego rozciągaiąca się, iako się wyżey w przypisie* (h) *powiedziało, na kilkadziesiąt mil kwadratowych, między Xięstwami Oświecimskim Siewierskim i t. d.*

(u) *C. Cornelius Tacitus pisał także po między innemi rzeczami* De situ moribus & Populis Germaniæ, *wszystkie zaś dzieła tego przettomaczył Naruszewicz dzisieyszy*

wieku, (w) ſiedzieli w tey okolicy Gottynowie czyli Gotowie: (x) Narod wca-

---

Biſkup Łucki, i tę część obiaśnił uczonemi przypiſami w Tomie IVtym Edycyi Warſzawſkiey.

(*w*) *To ſię tak ma rozumieć: Lubo ſam Tacyt nie zaraz na początku wieku twſzego żył i piſał. Piſmo to iednak do tey bliſko daty ſtoſować ſię może, albowiem w porządku Piſm Tacyta, podług* Juſta Lipſiuſza *Kommentarza Jego, pierwſze maiąc mieyſce Xięga* de ſitu moribus & Populis Germaniæ, *obeymuie rzeczy i wiadomości o tymże narodzie, dawniey w poprzedzaiących Piſmach podane; z ktorych Tacyt zbieraiąc, niekoniecznie wſpołczeſne ſobie rzeczy i wiadomości o odległych i nieznanych ſobie narodach mogł podać.* Ordinem ſcriptionis ſi ſequimur *mowi Lipſiuſz*, ante Hiſtorias & annales ſibi locum vendicet hic Libellus. Scriptus enim eſt Trajano ſecundum conſule, ideſt Nerva adhuc vivo.

(*x*) Daces a Latinis ſic Gothi apellabantur; ſicuti a Græcis Getæ, a Germanis

le (ięzykiem nawet podług powieści tego Dzieiopisa (y) od Germanow i Sarmatow, ktorym na przemian chołdował, rożny, a może podług zdania Sarnickiego (z) i Naruszewicza (a) wcale węgdrowny i obcy.

Gottini, *Stanisl: Sarnicki annalium Polonicorum* Lib. IV. Cap. V. §. 11.

(*y*) Gotthinos Gallica, Osos Pannonica lingva coarguit non esse Germanos. *Tacitus.*

(z) Duæ sunt sententiæ authorum: alii eos ex Scandinavia navibus prof ctos & ad Istulæ flumen delatos esse affirmant, interque Vandalos vi & armis sedes sibi parasse: *St: Sarn: annal.* Lib. IV. Cap. V. §. 11. *De origine Gotthorum.*

(*a*) *Naruszewicz w Historyi narodu Polskiego T.* 2. *Roz. I. przyimuie tę opinią przytaczaiąc w przypisie* (d) *Autorow z ktorych wyczerpnął.*

Posadę Narodu tego od Tacyta (b) wskazaną, obiaśniaią Stra-

(*b*) Propior (*trzeba rozumieć z poprzedzaiących słow* Pars Germaniæ) (ut quomodo paulo ante Rhenum, sic nunc Danubium sequar) Hermondurorum Civitas fida Romanis ... In Hermonduris Albis oritur flumen ... Juxta Hermonduros Nariscii: ac deinde Marcomani & Quadi agunt .... Eaque Germaniæ velut frons est, quatenus Germaniæ pergitur ... Marsigni: Gotthi: Osi: Burii: terga Marcomanorum Quadorumque claudunt, e quibus Marsigni & Burii sermone cultuque Suevos referunt; Gotthinos Gallica, Osos Pannonica lingva coarguit, non esse Germanos: & quod tributa patiuntur, partem tributorum Sarmatæ, partem Quadi ut alienigenis imponunt. Gottini quo magis pudeat, & ferrum effodiunt: omnesque hi populi pauca Campestrium: cæterum saltus & vertices montium Jugumque insederunt: dirimit enim sciditque Sue-

bo (c) Sarnicki (d) Naruſzewicz

viam continuum montium Jugum, ultra quod plurimæ Gentes agunt... Trans Ligios Gotthones regnant, paulo jam adductius quam cæteræ Germanorum Gentes, nondum tamen ſupra libertatem. *Cornelius Tacitus de ſitu moribus & populis Germaniæ.*

(*c*) Auſtralis vero pars Germaniæ trans Albim fluvium quæ quidem Contigua eſt, a Suevis adhuc tenetur. Deinde Getarum mox terra copulatur, principio quidem anguſta ad Jſtrum porrecta, quâ plagam ſpectat auſtralem. Contra vero e regione, ad Montanam Hercyniæ Sylvæ radicem, pars montium in ea continetur. *Strabonis Geographicorum Liber Septimus.*

(*d*) Ad orientem vero progrediendo habitatio eorum (Gotthorum) extendebatur per montes Sarmaticos uſque ad orientales Gotthos qui Getæ etiam & Oſtrogotti dicebuntur. De his tradit Cornelius Tacitus inquiens: *Trans Ligios Gotthones regnant:* parebant enim Sarmatis & tributum eis pendebat. *Sar-*

(e) i ſamo nawet przyſtoſowanie mieyſca do ſłow tego Starożytnego Dzieiopi-

---

nicki de ſitu & ambitu veteris Sarmatiæ, Itt: Hunc Plinius (ſc: fluvium Oderam) Gutalum vocat: a Gotthis, qui ſedes ſuas iſthic tenebant, & extendebantur uſque ad montes Sarmaticos, ex quibus hic quoque Gutalus oritur, & tandem montes Sarmaticos inſederant, nonnihil in Campeſtria deſcendentes Cracoviam & Niepolomiciam verſus. Nam illæ Sylvæ Niepolomicianæ etiam Hercyniæ vocantur a Ptolomeo. *Sarn: annal: Lib. IV. Cap. V. §. V.*

(e) *Naruſzewicz w dzielach Tacyta tłomaczonych Tom 4ty o Narodzie Germanow, w przypiſach do rozdziału 38. i naſtępuiących objaśniaiąc poſady dawnych Germanow od Tacyta wyliczonych, umieſzcza Gotynow, gdzie teraz Xięſtwo Cieſzyńſkie z częścią Woiewodztwa Krakowſkiego leży, to ieſt właśnie w tym mieyſcu, iak Kray mineralny ſtarożytnemi zrobiſkami przewrocony rozciąga ſię.*

ſa „ wſzyſtkie te Narody *mowi on* mało pol „ rownych, lecz laſy i wierzchołki gor „ poſiadaią„ (f) albowiem w całey tey części Szląſka, iak poſada Gotynow przypada, gdzie teraz Xięſtwa Oświecimſkie Cieſzyńſkie Siewierſkie, z Państwem Pſzczyńſkim Bytomſkim, i Powiat Krakowſki po większey części leżą, (g) gor-

---

(*f*) *Słowa z przypiſu wyżey pod znakiem* (*b*) *przytoczonego* Omnesque hi populi pauca campeſtrium, cæterum ſaltus & vertices montium jugumque inſederunt. *Tacitus.*

(g) *Ta część Powiatu Krakowſkiego, ktora między Xięſtwami Oświecimſkim Siewierſkim* (*patrz przypiſy* (*h*) (*t*) *do granic Sląſkich klinem przytyka, nazywała ſię niegdyś Szląſkiem; i bydź mogła częścią tey Prowincyi, kiedy ta do ciała Kroleſtwa Polſkiego należała: czego nieiaki ſzlad znayduię w Kromerze, ktory mowi:* Sileſiæ pars ea, quæ adhuc eſt Polonicæ ditionis, ſic implicata eſt

ne tylko mieyſca zaſiadłe ſą wſiami i ornemi okryte rolami, ktore za czaſow Tacyta po więkſzey części zaroſłe bydź mogły laſami. Niżſze zaś mieyſca będąc powſzechnie prawie piaſkami zadęte, albo zatopione ſtawami, ieziorami, bagnami, nie mogły bydź i nie ſą dotąd użyteczne i wſiami zaſiadłe.

Narodu więc tego z poſady ſwoiey i położenia nierolniczego, Przemyſł muſiał bydź objektem: a takowym było pewnie wyrabianie produktow własnego gruntu; to ieſt dobywanie kruſzcow, i wytapianie tychże na metalle: Tacyt wyraźnie mowiąc: *Gotynowie co nayſromotniey*

Cracovienſi Satrapiæ, ut ab ea magna ex parte ambiatur. *M. Cromeri Polonia, ſive de ſitu moribus* &c. *Poloniæ Lib: 1.*

tnieyſza i żelazo nawet kopią, (h) daie ſię nieiako domyślać, iż wyrabiali procz tego ſzlachetnieyſze także metalle; do ktorych Rzymianin ten podobnego iakoweyś ſromoty nieprzywięzywał wyobrażenia: a ktorych na mieyſcu bez porownania liczenieyſze ſą ślady niżeli żelaznych zrobiſk, ktorych iednakże ieſt doſyć. Ptolomeuſz podciągaiąc mylnie tę część dawney Sarmacyi pod Germanią nazywa te mieyſca *Sidyrorychias*, (i) Sarnicki, ktory pomiędzy Dzieiopiſami kraiowemi (rozumiem tych, ktorych mi ſię poznać zdarzyło) nawięcey ſobie zadał pracy w obiaśnianiu i wywodzeniu ſtarożytności narodu Polſkiego,

---

(*h*) Gottini quo magis pudeat & ferrum effodiunt *Tacitus* (patrz przypis (b))

(*i*) Ptolomæi Geog: enarrat *Lib: II. Cap: X.* Germaniæ magnæ deſcriptio.

i owych narodow od ktorych naſz pochodzi, wyraźnie z ſlow Tacyta i Ptolomeuſza (k) wnoſi, iż w owym wieku Gotynowie wyrabiali metalle w tey okolicy, z ktorych Sarmatom characz płacili.

(*k*) Et aperte addit, (Tacitus) quod illo ipſo tempore Sarmatæ imponebant tributum Gottinis populis; quo eis liceret in regionibus Sarmaticis quæ ad Bohemiam vergunt, ubi eſt Opava, montes Tarnovienſes, metalla fodicare & conficere. Vocanturque illa loca a Ptolomeo *Sidirorichiæ. Sarnicki de limitibus veteris Sarmatiæ.*

Jtt: A veteribus *Sidirorichiæ* eo locorum ſtatuebantur temporibus nimirum Trajani. Ideo Cornelius Tacitus dicit Gottinos illo ævo perpendiſſe tributum Samatis, tanquam poſſeſſoribus illarum regionum legitimis, ut eis liceret metalla in illo territorio fodere & præparare. *Sarnicki. Index Tabulæ Sarmatiarum articulo Opava.*

Przez drugi i trzeci wiek wyrabianiem znać metallow zbogacaiąc się (l) i wzmacniaiąc, do tey przyszli Gotynowie potęgi, iż jarzmo Sarmatow zrzucić z siebie usiłowali (m). Co gdy im

---

(*l*) Et existimo temporibus illius belli funesti Romanorum, quod in iis locis cum Quadis & Sarmatis Marcomanisque duxerant, duce Autonio Pio (ad montes scilicet Carnutanos) causam præcipuam fuisse thesauros metallicos, quorum vena admodum dives illo tempore isthic reperiebatur *Sarn.: annal Lib:: III. Cap: IX.* Item Nominat hic Orosius locum pugnæ in finibus Quadorum; quorum domicilia erant hic alicubi inter Cracoviam & Vratislaviam ut doctiores tradunt, regio tamen & fines eorum protendebantur Bohemiam & Moraviam versus. *Sarn: annal Lib: III Capite XII.*

(*m*) Sed tempore Constantini jam eos (Gothos) in tantum excussisse jugum Sarma-

się powiodło szczęśliwie (n) zaprawieni na Sąsiedzkich pomnieyszych Narodu Sarmackiego chordach, w ktorych ofsady wdzieraiąc się granice swoie rozprze-

---

tarum liquet, ut etiam ferro cum eis decernere non dubitarent. Forsan inflati fiducia thesaurorum, quos ex metallicis rebus apud suos benefactores sibi compararant, de viribus suis tantum præsumpserant. *St: Sarn: Lib: IV. Cap: I.*

(*n*) Describit (Orosius) & locum illius pugnæ in sedibus scilicet Gepidarum, ad flumen Marissiam, (Marissia-flumen nunc forsan-Marussa dicitur, non remote ab eo loco ubi oritur Viscla) non procul a Viscla, existimo ubi nunc Scepusium. Subjungit tandem diu durasse illud prælium inter Gottos & Vandalos (seu Sarmatas) ad extremum tandem a partibus Gotthorum stetisse fortunam. *Sarn; annal: Lib: IV Cap: I.*

ſtrzenili (o) w czwartym iuż wieku z Rzymianami nawet walczyć odważyli śię (p)

(o) Albinus Hiſtoricus antiquus Gotthorum, ex quo Jornandes ſuam hauſit Hiſtoriam dicit Gotthos in Vandalos impetum feciſſe, eorumque ſedes ad Viſtulam occupaſſe. *Sarn: Annal Lib IV Cap VI.* §. Item: Cur idem Jornandes dicit Gotthos in Vandaliam quondam ſe inſinuaſſe, *Sarn Lib: III. Cap: XII.*

(p) Anno Chriſti 336. Romani Gotthos in Sarmatarum Regno vicerunt.. Mox *inquit* (Oroſius) Gotthorum fortiſſimas & copioſiſſimas gentes in ipſo barbarici ſoli ſinu, hoc eſt Sarmatarum Regione, delevit Conſtantinus. Ex quibus liquet, quod aliquoties iam monſtratum eſt, Gotthos in Sarmatia manſiſſe, iamque in eorum ſtirpem tranſiiſſe. Nam de Viſogottis hoc intelligendum puto qui hic ad Cracoviam & Gedanum habitabant. Nam

W tych okolicznościach odmienili Sarmatowie poſtać i po więkſzey części Gotami (q) bydź poczęli, (r) ci zaś z Wandalami, Słowianami, Gepidami i innemi narodami Sarmackiemi wzaiemnie tak ſię zmięſzali; iż ani Dzieiow ich ſzcze-

---

quidam eorum metallicas mineras ad Sarmaticos montes effodiebant ut ex Cornelio probatum eſt... *Sarn: Annal Lib IV. Cap I.*

Item dixi pauloſuperius & meminerint etiam mediocriter verſati in Hiſtoriis, in eo limite minorem Poloniam verſus, qua itur Vienna Cracoviam, bella difficilia Romanos geſſiſſe cum populis Sarmaticis *Sarn: Ann: Lib: III. Cap: XII.*

(*q*) Patrz poprzedzaiący przypis (p) Ex quibus liquet... Gottos in Sartia manſiſſe iamque in eorum ſtirpem tranſiiſſe.

Item Sarmatas & Getas fuiſſe gentes conjunctas. *Sarn: Lib: III. Cap: XII.*

(*r*) *Naruſzewicz w Hiſtoryi Narodu Polſkiego.* Tom II. Rozd: I.

golnych, ani ſiedliſk rozgraniczyć nie mogąc, tyle tylko z nieiaką pewnością wiedzieć można, iż w tym kraiu to ieſt koło zrzodeł Wiſły mieſzkali. (s)

(s) Audivimus iam ex Procopio & Jornande & adhuc audiemus, Vandalos Gottos fuiſſe gentes ſtirpis Sarmaticæ & ad Iſtulam habitaſſe, noſtraq́ lingua Polonica uſos fuiſſe. Hic vero ubi nunc eſt Cracovia, major & minor Polonia habitabant *Sarn: Annal: Lib III. Cap. X.*

Item. Intorſum inquit (Jornandes) Dacia eſt, ad Coronæ ſpeciem arduis Alpibus emunita, juxta quorum Siniſtrum Latus, quod in aquilonem vergit, ab ortu Viſtulæ fluminis per immenſa ſpatia Vinidarum natio populoſa conſedit, quorum nomina licet nunc per varias familias & loca mutentur, principaliter tamen Slavini & Antes nominantur. In quo teſtimonio Jornandis utrumque notare licet & quod Slavini origine Vinidæ ſeu Vandæ ſunt Ipſiſſi-

Pod iakimkolwiek bądź nazwiſkiem mieſzkaiącego w tey okolicy narodu, iakowy mogł bydź los w ſzoſtym wieku, za przybyciem narodu Słowiańſkiego, (t) odſełam do Hiſtoryi; (u) Przemyſłu ich właściwego ſzukam pod tą datą ſzladow: i wnoſzę iż mogli ci przybyſze, wprzągłſzy Gotow z Sarmatami w

---

mi, & quod præcipuas ſedes habuerint ad Caput Iſtulæ ab utraque ripa ubi nunc eſt Cracovia. *Sarn: Annal: Lib: IV. Cap: XXIV.*

(*t*) Anno 523. prima mentio Slavorum etiamſi antea gens iſta fuit. *Sarn: Aunal: Lib: IV. Cap: XXII.*

(*u*) Ad Ptolomei deſcriptionem & Solini, addatur etiam illa Jornandis qui Juſtiniani temporibus, ſtatim ſub Lechi tempora vixit. Vandali inquit ab oriente Gotthos, ab occidente Marcomanos a Septentrione Hermonduros a meridie Iſtrum habent. *Sarn: Annal Lib III. Cap: VIII.*

iedno jarzmo, mogli Narod tak użytecznym bawiący, się przemysłem przy swoiey zostawić industryi i sposobie życia. I owszem oczewiście było to raczey nowych tych Panow i zwycięzcow interesam, utrzymywać ten przemysł, ktory ich samych zbogacał, przez danie, ktore na zawoiowanych wkładać mogli.

Nie można sobie albowiem wystawiać, iakoby w owych sławnych przechodami; przenoszeniami się z mieysca na mieysce, z kraiu do kraiu, rożnych Narodow wiekach: tak ogolnie co do iednego człowieka wynosząc się, iedne drugim ustępowały: iakoby tak ogołocone z mieszkańcow i osiadłości Przybysze nowi znaydowali mieysca i kraie; iżby przytulić się gdzie nie mieli, i nikogo wcale w pustyniach owych nieznaydowali. Nie można nie bydź w tey mierze iednego

z Sarnickim (w) Gwaninem (x) i wielą pewnie innemi Autorami zdania: iż rewolucye owe podobnym działy się sposobem, iak wszystkie inne od ktorych los stan i Imie Narodow zawisły: Wędrowne narody albo się łączyły z właściwemi mieszkańcami kraiu: przystaiąc do ich sposobu życia, i że tak powiem, wspolną z niemi składaiąc w iednę koiarząc się familią, podzielali z niemi pożywienie i sposob życia; albo nachodzili mocnieysi słabszych, w własnych swoich osadach, podbiiali ich sobie: a zasileni ludnością przemysłem Bogactwami zdobytych narodow, na dalsze

---

(*w*) *Sarnicki Annal: Lib: IV. Cap XXII.*

(*x*) Alex: Gwagnini Veronensis, Deductio & Origo antiquæ bellicosæ gentis Sauromaticæ.

uſpoſobiali ſię zwycięſtwa (y) i zdobycze.

Ten ſam los w ſzoſtym wieku mieſzkańcow tey okolicy ſpotkawſzy, Przemyſł ich, zwyciężcom wſpolnie użyteczny, mogł ſię mimo podobney rewolucyi utrzymywać. Jakoż wſpomina Zepplichals (z) ale niewiem iakowe mogł

(y) Quorum (Sarmatarum) major pars in has Provincias compeſtres, quæ hodie a Polonis coluntur, commigravit, fluviique Viſtulæ (quæ antiquius Vandalus dicebatur) utrasque ripas occupaverunt, & ſtatim cum antiqua Gente Teutonum, quæ etiam ad Viſtulam fluvium in tuguriolis antiquitus degebat, ſocietatem atque amicitiam, velut advenæ contraxerunt, propter Communem prædam & rapinas. *Alex Gwagnini Sarmatiæ Europeæ deſcriptio.*

(z) *Da doch in dem benachbarten Meisniſchen Aerzgebirge ſchon indem zwölften*

mieć tego dowody iż w ośmym Wieku wyrabiano metalle w Sarmackich gorach. Ow *Clarus opibus & clientelis*, iako go Sarnicki (a) nazywa Krak, od Słowian czyli Polakow Roku 700 na Wodza obrany i z tamtąd sprowadzony, może z pożytkow kopalni, ktore w proporcyą wie-

---

Jahrhunderte; in dem Karpatischen aber in dem achten; Bergwerke umgiengen, und Aerze aus dem Eingeweide der Berge gefordert wurden. Ant Zepplichals Unterirdische Geographie. Breslau. 1771. *na karcie 78 pytania 126.*

(*a*) Itaque post multas consultationes Virum opinione virtutis, Clarum opibus & Clientelis, bene meritum eligunt... *Craci* nomen huic erat. Habitavit is tum (700. A.) ad radices montium Sarmaticarum, ubi Istulæ flumen demanat, cum ingenti strepitu evomens fontes aquarum, decem & tribus milliaribus a Cracovia; ab Incolis monstratur locus. *Sarn: Annal: Lib IV. Cap XVIII.*

kow owych, mieszkańcow tey okolicy zbogacać mogły, może był przeto tak znakomitym na swoy wiek człowiekiem.

Z tey więc przyczyny, to iest dla skarbow i Bogactw, ktore więcey chciwość woiownikow zapalaią, kraina ta częściey staiąc się chciwości łupem, częstszey losow i Panowania odmiany podpadać mogła kolei. W osmym wieku była częścią Krolestwa wielkiey Morawii, ktorą Ziémowit Wodz czyli Xiąże Polski po śmierci Swiatopługa nabył, (b) Odtąd Bog wie po wielu przemianach Lo-

---

(b) " *Gdzie teraz Szląsk gorny, to iest „ Xięstwa Cieszyńskie, Raciborskie, Opol„ skie: ktore po upadku Krolestwa wiel„ kiey Morawii że śmiercią Swiatopługa „ Ziemowit nabył* „ Hist: Narod: Pols: Narusz: Tom II. Roz: 7. przypis (z).

ſu ſwego i Panowań, do tego narodu należała, ktoren ſię z czaſem (c) Polſkim Narodem nazywać począł.

W tych to przemianach ſprzykrzywſzy ſobie Narod, zdarty z bogactw ſwoich, wycieńczony z pożytkow ſwego przemyſłu, i ogołocony po części z mięſzkańcow, począł znać zaniedbywać przemyſłu, ktoren w kraiu nierolnym inaczey utrzymywać ſię nie może, tylko poki ludność z dobrym mieniem mieſzkańcow w nayſprawiedliwſzey rownowadze utrzymuią ſię wzaiemnie: czego gdy po tylu przemianach i rewolucyach, w rzeczonym kraiu brakować mogło, a w naſtępuiących wiekach iako ſię

(c) *W pierwſzym dopiero Dytmare Dziejopiſie Saſkim dzieſiątego wieku, pierwſzy ſzlad Polſkiego Imienia znayduiemy.* Hiſt: Narod: Polſk: Naruſz: Tom II. Kſię: I. Roz: II.

niżey powie, tey krainy losy nie były pomyślnieysze; tu więc nieiako zawiesić można i przyczynę i początek upadku tego przemysłu. Mogł on się ieszcze parę wiekow i więcey utrzymywać i potrwać, bo tak wkorzeniony przemysł, iak gmach mocno zbudowany, długiego potrzebuią czasu, ażeby nawet upadły. Ze zaś przypadek ten czyli początek upadku tey industryi nie iest poźnieyszych wiekow i nas bliższy, przeświadczaią nas otym następuiące okoliczności.

W tey albowiem krainie leży Starostwo czyli Kasztelania Sławkowska, zaymuiąc znaczną część tego klinu Powiatu Krakowskiego ktoren, iako się powiedziało, na pograniczu Szląska między Xięstwami Siewierskim i Oświecimskim rozciąga się: i gdzie procz tego inne dobra takież same produkta i zrobiska maiące, iako to Starostwa Będziń-

ſkie, Rabſztyńſkie z Olkuſzem, Boleſław, Hrabſtwo Tęczyńſkie, klucz Lipowiecki, Chrzanowſki Trzebieńſki i inne drobne włości znayduią ſię.

Staroſtwo to czyli Kaſztellania Sławkowſka, zdaie ſię bydź iednym z naypierwſzych i naydawnieyſzych dziedzictw, ktore w pierwiaſtkach Chrześciaństwa w Polſzcze, Proboſzczom może ieſzcze Krakowſkim (d) albo też zaraz po wprowadzeniu i zaſzczepieniu powſzechnym Wiary Chrześciańſkiey (e) w Polſzcze, pierwſzym uſtanowionym

(*d*) Anno vero 958. Jordanum in Epiſcopum Poloniæ & Præpoſitum Cracovienſem ordinare procuravit. (Mieſzko) *Vincentii Kadłubkonis Hiſtoriæ Lib II. Ep; IX. Comment:*

(*e*) Præterea Eccleſiis Cathedr: Collegiatis, Conventualibus & Parochialibus, largas poſſeſſiones, fundos, redi-

nym Biſkupom Krakowſkim, od Xiążąt i Krolow Polſkich nadane bydź mogły. (f)

W pierwiaſtkowym owym pobożności i gorliwości zapale, (g) nienadawaliby

---

tus & prædia largitus eſt (Mieciſlaus 967.) *Długoſſii Hiſt: Polon: Lib II.*

(*f*) *W Archiwum Kapituły Krakowſkieiy powinnyby ſię znaydować iakowe oryginalne dowody tych nadań, ktore ſię poczęści z domyſlu pierwszym Xiążętom i Krolom Chrześciańſkim w Polſzcze panuiącym przypiſuie. Poznieyſi Hiſtorycy nowſze wyſzczegolniaią niekiedy, to dawnych i pierwiaſtkowych w ogolności tylko wſpominaią: Kadłubek naprzykład w* Xiędze II. Liście XVII. i XIX. *gdy uwielbia choyność i pobożność Bolesława Chrobrego, mogł mieć do tego i oſobiſte iako Biſkup Krakowſki powody.* Przypiśnik Jego Lib: II. Ep. IX. *mowi* Boleslaus Chrobri ſex Cathedrales fundavit multa monaſteria conſtruxit & dotavit...

(g) Eccleſiis tam Cathedralibus quam aliis inferioribus. Oppida villas &

byli Krolowie poślednieyſzey z włości ſwoich Bogu i Kościołowi ofiary; Kaſztelania ta mogła nie bydź na tenczas takową nieużyteczną puſtynią, iakową ią w piętnaſtym wieku, i poźniey widzieć będziemy. Przemyſł także mieſzkańcow czyli kopalnie kruſzcow mogły bydź i utrzymywać ſię w kwitnącym ſtanie. Albowiem bez powodu rzetelnych użytkow nie wſpominałby Długoſz i nie wyſzczegolniałby w nadaniach takowych metalliczne produkta w ſrebrze, ołowiu, żelezie, ſoli, (wyiąwſzy złoto) kościołom uſtąpione, (h) ktore iakowyś

prædia pro ampliori, illarum ſtabilimento & dote munifice & largiter tribuit & donavit. (Boleslaus Rex) *Dług: Hiſt: Polon: Lib: II.*

(*h*) Et dotavit (Boleslaus Rex) Eccleſias attribuens eis prædia & Caſtra cum pertinentiis earum, ſcilicet ſervitutes diverſorum officiorum, proventus rerum mobilium & immobilium, tam præſentium quam futu-

ślad wyrabiania tychże w iedenaſtym wieku dowodzą: a te tym pewniey do rzeczoney okolicy i kaſztelanii Sławkowſkiey przyſtoſować można, maiąc dowody że na ten czas ſąſiedzkie ograniczne w Bytomiu (i) kopalnie ſławne także

---

rorum terra naſcentium, ſcilicet ferri, plumbi, ſalis & argenti ſine exceptione, auri vero cum exceptione. *Dlug: Hiſt: Poln: Lib: II.*

(*i*) *Bytom i Tarnowitz* mowi Zepplichals *w lepſzym ieſzcze ſtanie* (rozumieć ſię ma, to ieſt niżeli Beniſzau dopiero od niego wſpomniany w Xięſtwie Opawſkim) „ *natenczas znaydowały ſię. Około Roku 1367. już dwa wieki kwitnące-* „ *go ſtanu ſwego liczyły, Srebrem i oło-* „ *wiem Szląsk zbogacały.* „

” Benichau (*mowi zaś o tym Mieście* „ *wyżey*) *w Xięſtwie Opawſkim na po-* „ *czątku XIII. wieku ſławny już był* „ *wydobywaniem ſrebrnego kruſzcu* „ *Przywodzi przywiley Ottokara Krola Czeſkiego R. 1273. dany Miaſtu Opawie.*

były i kwitnęły: i samo Miasto Bytom znakomitym miastem będąc, obszernemu iakowemuś Powiatowi (k) dawał nazwisko, do ktorego, kto wie czyli graniczący znim Powiat Sławkowski, dla wspolnictwa przemysłu, Ekonomii, Gwarectwa i innych naturalnych związkow dawniey nie należał?

Nie od rzeczy będzie zastanowić się w tym mieyscu nad niektoremi gruzami klucza Sławkowskiego: czyta się w nich niby w Inwentarzu, świętny stan tey okolicy, w iakowym się koło dziesiątego wieku znaydować mogła. Gru-

---

Ant: Zepplichals Unterirdische Geographie f. 76.

(k) Duos Miecislao districtus, a Cracoviensi provincia abstractos, Bitomiensem videlicet & Oswiecienfem de novo largitus est, (Casimirus 1179.) *Hist: Polon: Dlug: Lib: VI.*

zy te, tak odległych maią na sobie cechę wiekow iak i kopalnie. Rozwaliny znacznego Zamku murowanego głęboką opasanego fossą, ktoren całey okolicy nazwisko Kasztelanii nadawał. Podobneż wały i fossy: lubo wiekiem zlegnione, ręką ludzką popsowane, wielkie ieszcze iednakże i głębokie, w koło całe Miasto Sławkow opasuiące: murow zamykaiących go niegdyś ostatki, ktorych dotąd ani wiek ani ręka Ludzka zatrzeć i zagładzić nie mogły. Nazwisko samo Miasta od powszechnego Słowian imienia zdaiące się pochodzić, i oznaczać iakoby było iedaym z głownieyszych siedlisk lub osad Narodu. Nazwisko bramy i ulicy w Krakowie od miasta tego Sławkowa nadane, ktoreby raczey od Olkusza pochodzić powinno; i inne podobne okoliczności, zwyczaynemi są znakami ludnych, możnych, i sławnych w każdym wieku Miast, w ktorych rzę-

dzie Sławkow, (l) wytapianie metallow i kopalnie okoliczne (gdy rolnictwo dla płonności gruntu piaſzczyſtego; gdy handel dla odległości Portow i rzek wielkich ſpławnych nie mogły;) zbogacaiąc ſwym ſzacownym produktem, bez wątpienia ſtawiały.

Podobneż kwitnącego ſtanu tey okolicy znalazłby ślady, ktoby ſtarożytnych Zamkow innych w tym Powiecie zayduiące ſię gruzy, pilnie i z większym, niżli mnie przyſzło do tego examinował zaſtanowieniem. W długoſzynie naprzykład w Staroſty Będzinſkiego leſie zaroſłe Zamku

(l) Et ſi Civitas noſtra & Eccleſiæ noſtræ Sławkow temporibus ſuperioribus tam re quam nomine fuerit famata & inſignis; propter tamen pericula quibus attrita exiſtit, plurima ſui ſtatus aminicula amiſit... *Przywiley Zbigniewa Oleśnickiego B. K. pod R. 1446.*

na pagorze rozwaliny: i w Jaworżniu na gorze *Grodzisko* zwaney. Nazwisko same *Grodzisko* z dawnego Słowiańskiego Zamkow nazwiska pochodzące, i dotąd do oznaczenia Grodowey czyli Zamkowey władzy na przemian używane: oznacza iż tam był niegdyś Grod czyli Zamek. Położenie mieysca tego skaliste i gorne, wszystkie na około pobliższe mieysca przewyższaiące, nayprzyzwoitszą było dla Zamku posadą, ktoren lubo mogł bydź podług starożytnego zwyczaiu drewnianym, pewnie iednak był murem wkoło obwiedziony: iako o tym przekonywa wielki wał wkoło mieysca tego Zamku z kamienia usypany, ktoren zewszystkich powierzchownych znakow, zdaie się bydź gruzami opasuiącego Zamek niegdyś muru, ktoren niemogąc znieść liczby ciężących wiekow na iego barki, pod ich przemocą, psuiącą wszystko i ruynuiącą co siła lu-

dzka zdziałać i wykonać zdoła, ulęgnąć musiał.

Znaki chut chutek po wielu mieyscach klucza Sławkowskiego znayduiące się; nazwiska od chut kuźnic wielą mieyscom, gdzie tychże znakow niewidać nadane,(m) a ktorych starożytność też same co i kopalni kruszcow stwierdzaią dowody, daią także nieiakie świadectwo kwitnącego niegdyś przemysłu rzeczonego w tey okolicy: a Przywileie i nadania Biskupow Krakowskich wspominaiące dawny świętny stan miasta Sławkowa

---

(m) *Huta, Hutka. Hutki, stara Huta, Hucisko, Kuźnica, Kuźniczka, stara Kuźnica, nowa Kuźniczka. i. t. d. są to nazwiska rożnych mieysc, wiosek, folwarkow, osad, rol, łąk, i rożnych mieysc partykularnych, nietylko w kluczu Sławkowskim, ale w całym tym Kraiu nadawanych.*

ſtwierdzaią niewątpliwe domyſły kwitnącego niegdyś ſtanu całey tey okolicy (n).

Obfitość ta i możność dawnych niegdyś Obywatelow Sławkowſkich, okazuiąca ſię, iako ſię powiedziało, w ſławności fortyfikacyach kopalniach &c. wywarłaby ſię była bez wątpienia na obiekta Religii tyczące ſię, gdyby kopalnie te za czaſow wprowadzonego do Kraiu, i ugruntowanego w ſercach Narodu chrześciańſtwa, kwitnęły były. Widzielibyśmy byli w Mieście i po wſiach, iak po wſzyſtkich możnieyſzych cokolwiek Miaſtach Miaſteczkach i Wſiach nawet znacznieyſzych widzieć można, widzielibyśmy mowię, co iuż nawet w Olku-

(n) *Z ſtanu Stołecznego Miaſta czyni ſię wnioſek do okolicy, do ktorego loſu zawſze przywiązany był ſtan wſiow, iako iednym utrzymuiących ſię przemyſłem.*

ſzu podobnyż funduſz ſwego bytu maiącym widziemy, widzielibyśmy Kościoły, Klaſztory z takowych dzwignione zbiorow: widzielibyśmy byli ztąd duchowne funduſze: ſamych nawet Kapliczek, figur, obrazow i tym podobnych Chrześciańſkiey pobożności znakow, ułomki i ruiny, zagęſzczałyby i pomnażały wyliczone ſtarożytne gruzy, gdyby te były Chrześcian dziełem. Sprowadził był w prawdzie Iwo, Biſkup Krakowſki 1218. Roku do Miaſta tego z Wiednia Duchakow, (o) lecz utkwiony ſzczep w wypłonionym iuż gruncie niemogł ſię przyiąć i krzewić.

Podobnych ſzladow wcale tu niemaſz, znać i bardzo, że o tym wątpić niemo-

---

(o) Długoſż in libro Beneficiorum. *Alem tego nie weryfikował, tylko powziołem wiadomość od pewnego dyſtyngwowanego Prałata.*

żna że tu mieszkali przemyślni i pracowici ludzie, że ich wiele było, że wiele rzeczy, długo bardzo, i wcale dawno robili, że byli możni, ale nieznać żeby tu byli Chrześcianie. Poł Kościoła w Sławkowie Gocką architekturą z cegły wymurowane, bydź może Bożnicy Pogańskiey zabytkiem; druga połowa czyli większy chor z potrzeby snadź rozprzestrzenienia Kościoła pożniey nieforemnie z kamienia zlepiona, zdaie się bydź konaiącego iuż dobrego bytu mieszkańcow czyli istotney iuż a pobożney nędzy wysileniem. Inne Kościołki w Mieście i po Wsiach, zwykle będąc starożytności trwałą i stoiącą nieiako kroniką, tak są nowe i pożne, iż z naymnieyszym i naypoźnieyszym szybem Gornicznym, w punkcie starożytności swoiey, nie mogą iść w porownanie, i świadczyć w iedney kolei.

Od czaſu więc pierwſzego nadania, klucz Sławkowſki, ſtatecznie do Biſkupow Krakowſkich należał: a iako dziedzictwo Biſkupow i pierwſzego w Polſzcze Kościoła, lubo był częścią Szląſka, iako ſię wyżey powiedziało, nieposzedł iednakże z całą tą prowincyą w dział Synow Bolesława Krzywouſtego. (p) I owſzem zdaie ſię, iż wczaſie odpadnienia tey Prowincyi, granice Dyecezyi Krakowſkiey ſłużyły za granice rozſtępuiącym ſię Prowincyom, i rozbrat czyniącym tymże Narodom; albowiem Powiat Bytomſki zoſtał ſię był pod ten czas przy Kroleſtwie Polſkim, ktorego znadź dawną rozległość,

(p) Ac univerſam Sileſiæ Regionem uſque ad Alpes & Silvas Hercynias Poloniam dividentes, a Bohemia ſe protendentem. in perpetuam illis poſſeſſionem atque ſortem tradunt: *Dlug: Hiſt: Polon: Lib: 5. ſub Anno. 1163.*

dyecezyi Krakowſkiey granice do dziś dnia trwaiące, oznaczaią. Domyſł ten popiera wzmianka Długoſza o uſtąpieniu Xiążętom Szląſkim Powiatu Bytomſkiego (q) przez Kazimierza ſprawiedliwego: ktoren niewiem kiedy ſię do ciała i zwierzchnictwa Króleſtwa Polſkiego powrocił, iż go znowu Kazimierz Wielki oſtatecznie od ſwoiego Kroleſtwa oderwać i Krolom Czeſkim uſtąpić (r) mogł mieć Prawo.

(q) *Duos Miecislao diſtrictus a Cracoviensi Provincia abſtractos Bithomienſem videlicet & Oświecimenſem de novo largitus eſt (Caſimirus 1174.) Hiſt: Polon: Dlug: Lib: VI.*

(r) *Kiedy w Roku 1353. Kazimierz W. przez Ludwika Naſtępcę ſwego i Pełnomocnika, uſtapił Ceſarzowi iako Krolowi Czeſkiemu dwa Miaſta Beuthen i Kreutzenbourg ze wſzyſtkiemi Wazallami Mieſzczanami i mieſzkańcami* Hiſt Nar: Pols: Naruſ: Tom IV. kſię: 3. Rozd: IX. *w ten czas część Powiatu Bytomſkiego do*

W tych przypadkach część rzeczonego Powiatu, (ieżli na takowych domysłach gruntować się można) to iest Klucz Sławkowſki iako własność Biſkupow Krakowſkich zoſtawała się przy Kroleſtwie Polſkim. I owszem ſprowadził był Iwo Biſkup Krakowſki do Sławkowa, iako do ſwoiego Miaſta w Roku 1218. Duchakow (ſ) o ktorych się iuż wyżey wzmiankę uczyniło.

Pod tą także datą mogły i kopalnie Kruſzcow w całey tey okolicy to ieſt w Bytomiu i Sławkowie utrzymywać się i kwitnąć, albo przynaymniey dochowywać znakomitſze ſzlady i zabytki upadłego

---

Biſkupſtwa Krakowſkiego należąca, to ieſt Sławkow od niego oderwany, zoſtać się mogł przy Koronie Polſkiey.

(ſ) *Sprowadził ich nayprzod do Sławkowa, potym przenioſł na Promnik, na koniec w Krakowie oſadził.*

tego przemysłu; podobnym sposobem iako się to za naszych czasow w upadłych Olkuskich sławnych niegdyś kopalniach praktykuie. Jakoż może bydź tego nieiakim dowodem ołow testamentem Iwona Biskupa Krakowskiego (t) na pokrycie Kościoła Katedralnego zostawiony, ktoren podług wszelkiego podobieństwa mogł bydź produktem Sławkowskim. Ktorego wyrabianie znacznie się musiało ku końcowi XIII. wieku pomnieyszyć; gdy nadgradzaiąc znadź Biskupom Krakowskim uszczuplone przeto dochody, Leszek Czarny Olbory nawet czyli dziesięciny z wyrabiania metallow do praw Krolewskich należącey, wie-

(*t*) Circa An: 1230. Cum Turris Ecclesiæ Cath: Cracov: sumptibus testamenti Ivonis, olim præsulis Cracoviensis plumbo tegeretur, *Mathiæ de Miochovia chron: Polon: Lib: 3. Cap: 37.*

cznemi czaſy im odſtąpił (u) Nakoniec gdy w ſto lat potym ſławnieyſze w dzieiach kopalnie wſtołecznym, że go tak nazwę tego przemyſłu mieście Bytomiu uſtały (w) upadek także Sławkowſkich i okolicznych kopalni, albo myſi bydż tey Epoki bliſki, albo ią dawniey poprzedzać.

I owſem ieżelić cały Kray Polſki w owych wiekach Leſnym był zupełnie, i nayzyznieyſze iego powiaty po więkſzey

(u) Donavit hic (Leſzek Czarny 1289.) jure ſempiterno decimam de omnibus metallis in cuiuscunque ſolo eſsent intra ipſius (Eppi: Cracov:) Diæceſim. *M: Cromeri Chronicon Lib 10.*

(w) An: 1367. Bithomienſes cives furore acti Plebanum & Prædicatorem ſubmerſerunt, & ex hoc venæ argenti & plumbi ceſſaverunt. *M. de Miechou: M: hron: Lib 4. C. 28. Dlug: Hiſt: Polo: Lib: 12.*

kſzey części laſami zapuſzczone były (x): w iakimże ſtanie ſprawiedliwym wnioſkiem wyſtawić ſobie mamy tę okolicę na ten czas, ktora zarzuciwſzy nayprzyzwoitſzy ſobie przemyſł, i zaniedbawſzy wyrabianie nayzręcznieyſzego ſobie produktu, to ieſt metallow, w ten czas dopiero utrzymywać ſię może z Rolnictwa, ſkoro inne przyległe Powiaty do Rolnictwa ſpoſobne i pożywne tak ſą w mieſzkańcow i robotnika zaopatrzone, iż im rąk pracowitych zbywa; ktoreby z potrzeby pożywienia i pracy, w takowe leſiſte i mniey żyzne pomyka-

---

(x) Sylveſtris ſane fuit ſuperioribus temporibus (*przed XV. wiekiem*) pleraque omnis Polonia. Ex eone autem tempore ex quo habitari cœpit, an poſtea peſtium bellorumque incommodis eo redacta, non liqet. *M. Cromeri Polonia de ſitu &c Lib. I.*

iąc się Kraie dobywali i rozkopywali nowizny i nowe zakładali osady.

W tak smutnym zapewne stanie znaydowała się w XIV. wieku ta okolica, gdy w Olkuszu Augustyanin ieden odkrył Srebrne i Ołowiane Kruszce. (y) W niewiadomości snadź i zapomnieniu Sławkowskich i okolicznych kopalni, po utraceniu Bytomia z Jego kopalniami, wynalazek ten zdawał się bydź Rządowi (z) i Dzieiopisom taką nowością, iakby nic podobnego gdzie indziey w Kraiu nie było. Utracony By-

(y) *Za Panowania Kazimierza W. Augustyanin ieden imieniem Grzegorz odkrył srebrne i ołowiane Kruszce w Olkuszu.* Dykcyo: Geogr: Olkusz.

(z) *R. 1374 Elżbieta Łokietkowna urządziła Gwarectwo Olkuskie nadanym Gornikom Miasta tego przywileiem.* Narusz: Hist: Nar: Pol: Tom 7. Roz: 38.

tom uważano iuż iak obcą Prowincyą, a innych w Kraiu Kopalni wzmiankę tylko iakby ze słuchu wspołcześni czynią Dzieiopisowie: (a) w wyrazach wcale ogulnych namieniaią tylko, że się w tey okolicy znaydować maią metalle, niespominaiąc wcale o ich wyrabianiu.

W tey liczbie kładną i Sławkow, ktoren z całym swoim Powiatem i okolicą lasem zarosły, dzikiey raczey miał postać puszczy: ktorey Stołeczne Miasto Sławkow, szlady tylko i imie Miasta niegdyś znakomitego dochowuiąc w naylichszym utrzymywało się stanie. Dowodem tak nędznego stanu iego są owe

(a) Nec metalla fossiliaque desunt in montanis; plumbi quidem intermixti argento apud Ilcussum, Slavcoviam Chrzanoviam & Novogoram Oppida Satrapiæ Cracoviensis & in finibus Slesiæ. *M. Cromeri Polonia sive de situ Lib 1.*

wielokrotne Biſkupow Krakowſkich uſiłowania, ktorzy choynemi obdarzaiąc go ſwobodami i Przywileiami, (b) ſtarali ſię do dawney, iako ſię w Przywileiach tłomaczą, przywrocić go świętności i kwitnącego ſtanu. (c) Lecz uſta-

---

(*b*) *Nadawali Biſkupi Krakowſcy Miaſtom Wſiom Sołtyſom &c. w dobrach Biſkupich przywileie, znadź na mocy udzieloney ſobie od Panuiących władzy.* Epiſcopum autem (*Cracovienſem*) omnino Ducali iure in bonis ſuis eſſe iuſſit (*Boleslaus pudicus*) Cromeri Chron: Lib 9.

(*c*) Hinc, eſt, quod Conſideratis pluribus defectibus Civitatis noſtræ Sławcovienſis, unde pro ſubveniendis huiusmodi defectibus & dictæ noſtræ Civitatis melioratione, de conſenſu Venerabilis noſtri Capituli Eccleſiæ Cracovienſis, omnes & ſingulos agros noſtræ Civitati Sławkovienſi adiacentes, incorporamus & in Jus Civitatis tranſtulimus, præſentiumq; tenore tran-

wiczne w tych ſtronach woyny i ſpuſtoſzenia, domowe Xiążąt Familiy Piaſtow zapaſy i walki, i zwykłe wczaſie takowego nieładu towarzyſzące prywatnych Łotrzykow naiazdy i rabunki; (d) ktore iuż od kilku wiekow Kray ten niſzczyły, z Miaſt z Wſiow i ich mieſzkańcow ogołociły, przemyſł zatraciły; niedozwoliły Miaſtu i całey okolicy Sławkowſkiey korzyſtać

---

ferimus & incorporamus. *Przywiley Piotra Wyſza B K. pod Rokiem 1412. oznacza nędzny ſtan Miaſteczka i mieſzkańcow, bez innego ſpoſobu do utrzymywania ſię, tylko z rolnictwa: dlaczego nadaie im rzeczony Biſkup przyległe grunta.*

(*d*) Nicolaus tamen Sieſtrzeniecz Cornicz, quondam de Będzin Burgrabius ... Nam... Sławcovienſe territorium Epiſcopatus Cracovi: invadit & illud in pluribus villis & locis igne & ſpolio vaſtat & predat. Dlugoſſ: Lib: XI. A. 1434.

z tych dobrodzieystw i wydzwignąć się z upadku.

Kilkadziesiąt lat pokoiu ieżeli są dostatecznym wiekiem do powstania cokolwiek Miasteczkom i Wsiom rolniczym zniszczonym, i ich Mieszkańcom; do zamieszkania i osadzenia opuszczonych domow i grontow; nad to są krotką chwilą do zaludnienia Kraiu z przemysłu iakiegożkolwiek utrzymuiącego się, z ktorego raz ciągłemi przypadkami i nieszczęściami wyzuci zostaną mieszkańcy; trudniey i poźniey zaludniaią się nie-rolne Kraie; gdzie mieszkańcy z przemysłu utrzymuią się i żyią, z oporem wskrzesza się tam upadły handel, zwolna i znienacka dzwigaią się manufaktury rękodzieła i konszta; a naytrudniey nad wszystkie przemysły ludzkie, doyrzewaią kopalnie Kruszcow i wytapianie metallow: Niemogł Sławkow i nie-

miał dosyć czasu ani tym ani owym podzwignąć się i pokrzepić się sposobem, nowe następnych Biskupów Krakowskich usiłowania i dobroczynne intencye (e) nowe wniwecz obrocały klęski (f) a

---

(e) Volentes eam (Civitatem Sławkow) ad robur revocare, pristinas certas Libertates, Jura immunitates & gratias de Venerabilium Fratrum Consilio & assensu, de speciali nostra benignitate, Concessimus. *Przywiley Zpigniewa Oleśnickiego B. K. R. 1446.*

(f) Agente Rege (Casimiro An: 1455.) Pruthenicum bellum..... *Jrzyk Stosz de Olbrachcice* Moravus, & *Joannes Swieborowski* Polonus, qui propter privatas & prætensas injurias hostem se regni Poloniæ agebat, opportunum tempus quo... rati, cum equestribus & pedestibus copiis... Regnum Poloniæ circa oppida Ilkusz & Sławkow invadunt, & octoginta Equis quibus in montibus Ilcussiensibus plumbum gignentibus aqua pellebatur receptis, oppido

przemyślu pierwiastkowego ledwie wzmianka tylko, i to pewnie dla formalności tylko kancellaryiney w przywileiach utrzymała się i została. (g) Biedni mieszkańcy niemieli nawet dosyć czasu do zapomnienia nieszczęść swoich

---

Sławkow, contra quod privatæ ultionis ardor instigabat, eo quod *Nicolaus Guria..* cremato... *Długosz: Hist: Polon: Lib: XIII.*

(g) Postremo constituimus & ordinamus de plumbi fodinis Zuppæ nostræ Sławcoviensis, volentes quod omnes qui in eiusdem plumbi fodinis, plumbum foderint & adepti fuerint, sibi decem centenarios plumbi libere inde accipiant, nobis vero undecimum Centenarium pro zuppis nostris iuxta consuetudinem diu servatam assignabunt. *Przywiley Piot: Wyższa B. K. wyżey (c) wzmiankowany: oznacza raczey formalność Kancellaryi i czcze ostrzeżenie na czas przyszły: ktore w poźnieyszym Przywileiu Zbigniewa Oleśnickiego (e) pozwolono sobie*

ktorych świeża pamięć, a niemożność dzwignienia się, usprawiedliwiały nieiako to opuszczenie się mieszkańcow i zaniedbanie przemysłu Przodkow swoich; ograniczaiąc troskliwość swoię do nayistotnieyszych i pierwszych życia potrzeb. Odnawiali wprawdzie po każdey klęsce swoie względy, Biskupi, (h) lecz zniszczone Miasto, spustoszona okolica, zatracony przemysł, niesamych względow i Przywileiow; ale wiekow i

---

opuścić, Inaczey, gdyby to było rzetelnym iakowym dochodem, niezaniedbałby był zabespieczyć sobie tey Olbory w Przywileiach swoiah Biskup Oleśnicki; ten Ekonomista, ktory, wycięczaiących wszystko właścicieli zwyczaiem, poszukiwal po warsztatach nawet kramach, i wiechach szynkownych, iako się z Przywileiu doczytac można, swoiey intraty.

(*h*) *Przywiley Fryderyka Biskupa Krako: pod R. 1492.*

zapomożenia, do podzwignienia się potrzebowały.

Szczęśliwy Olkusza pod ostatniemi Jagiellończykami (i) stan, wzbudził nieiako zazdrość, i oczucił przemysł mieszkańcow Sławkowskich, zwracaiąc ich baczność na pobliższe Miasta Zrobiska: lecz niedołężny ubogich Mieszczan pierwszy zapęd (k) gdy się znać wca-

---

(i) *Krol Kazimierz Jagellonczyk Roku 1472. zastawil Olborę Olkuską: mowi Kromer w X 27. lecz tę wyknpił Król Zygmunt.* " 1508. Ilkussiensis „ plumbi °Orboram a Severino Bethmano quinque florenorum milli- „ bus exemit „ *Jodocii Ludovicii Decii de Vetustatibus Polonorum. Lib: II.*

(k) *Myszkowski Biskup Krakowski Przywileiem Roku 1544. danym pozwolil niektorym Mieszczanom Slawkowskim. otwierać gory kopać kruszce i wytapiać metalle, w starych gorach odnowić stoly i. t. d.*

le nie powiodł, powtorniego (l) nieiakie tylko zostały szlady, (m) ozna-

---

lecz bezskuteczności tego przedsięwzięcia nic lepiey nie dowodzi, iak następuiący poźnieyszy Przywiley w tym samym celu dany.

(*l*) *Przywiley Krasińskiego B. K. pod Rokiem 1577. mowiąc*, Gdy zaś przez łaskę Bożą do iakowego kruś cu przyiść by się zdarzyło, na tenczas bez wszelkiey zwłoki Nam i Następcom naszym przerzeczeni Gwarkowie wiadomość o tym dać powinni będą. *Daie się dorozumieć; iż niebyło żadnych pewnych robot ani kopalni na mocy poprzedzaiącego Przywileiu Myszkowskiego wskrzeszonych, ale dopiero nadzieie iakoweś ktore uprzywileiowani (zapatrzywszy się na starożytne zrobiska) powziąwszy, chcieli bydź do otwierania ich szczegolniey uprzywileiowanemi: iak się zaś to powtornie przedsięwzięcie powiodło niewiadomo,*

(*m*) *Zbiory Marcina Litoryi Obywatela Sławkowskiego w ołowiu, ktorych szlad w Xięgach Miasta Sławkowa pod Rokiem*

czaiące raczey nędzne płuczki prywatnym ludziom w takowych okolicznościach przyzwoitſze, niżeli kwitnący ugruntowany przemyſł, lub znakomite iakie kopalnie: ktore bez podziemnych gorniczych robot, nazwiſka prawdziwych kopalni kruſzcow nie warte (n)

1627. znayduie ſię, nieoznaczaią i niedowodzą iakoby były produktem mieyſcowym: ale raczey mogły bydź obiektem Handlu, ktory ten obywatel z Wrocławſkiemi Kupcami z zakupowanego znadź w Olkuſzu ołowiu, prowadził: o czym zapewnić ſię można w Xięgach Sławkowſkich Actum Feria 6ta 22. Junii 1629. *pod tytułem: Rachunek z Towaru ołownego, Summ pieniężnych po niegdyś Sł. Marcinie Litoryi pozoſtałych, przez Sł: .... Opiekunow podług Praw... ſierotom prawnie i urzędownie uczyniony, prawdziwie i ſprawiedliwie wypiſany R. 1628.*

(n) *W innych także tranzakcyach Mieyſkich przeſzłego Wieku, znayduią ſię wzmianki rożnych naczyń do klęzowania, płokania*

Nakoniec niech nikt nie rozumie iż kopalnie Sławkowſkie poźnieyſzym ſą dziełem, i odkrycia Olkuſkich w ſąſiedztwie koniecznym ſkutkiem. Nadto ſą rozległe ſtarożytne chołdy i zrobiſka w kilkudzieſiąt mieyſcach klucza Sławkowſkiego znayduiące ſię; nadto ſą trudne i pracowite (iako ſię z odkrytych świeżo, i znaiomych niektorych dawnych

---

kruſzczow, i tym podobnych wierzchowych robot używanych: co oznacza tylko, że na mocy Praw ſobie ſłużących, niektorzy obywatele Miaſta bawili ſię tym przemyſłem, podobnie, iak dotąd Olkuſzanie czynią: i w tenczas dopiero przeſtać muſieli, ſkoro Biſkupi podobney Ekonomii chwycili ſię, przegrabuiąc i odpłukuiąc ſtare zroby i płoczki, Pańſzczyzną. Tym ſpoſobem iak mi powiedziano: Załuſki Biſkup Krakowſki z wypłokanego ołowiu wytopił ſztukę ſrebra, z ktorego zrobiony Kielich do Rzymu posłać miał, iako oſobliwy produkt z gruntu Biſkupiego.

ſzybow, przekonać można) te roboty do wykonania, nadto ſą znakomitym dziełem; dziełem! rownym naywiękſzym w świecie ludzkim przedſięwzięciom! ażeby te w przeciągu dwoch lub trzech wiekow bliſkich nas wykonane bydź mogły. Tyle ſzybow przez ſkaliſtą ſkorupę ziemi wybitych, tyle cach czyli galeryi w nieużytych ſkałach wyciosſanych, tyle kamienia w wewnętrznościach ziemi wyłamanego i w niezmierne ſtoſy czyli mogiły nad ſzybami ułożonego; a nierownie więcey ziemi kamienia gruzow w wyprożnionych ſzybach i galeryach zwalonych, tyle na wierzch wyciągnionych i przy ſzybach na wierzchu zoſtawionych, tyle daleko do zrodeł wywiezionych... Nadto ſą wielką robotą, ażeby tę iedengo klucza mieſzkańcy w krotkim czaſie wykonać mogli; bo nawet dwa lub trzy wieki zbyt ſą krotką porą do wykonania tylu

robot i tak wielkiego dzieła: ktore dopiero w ten czas przyzwoicie poiąć i wymiarkować można, ſkoro ie ſię własnemi oczyma na wierzchu wſzyſtkie, a wewnątrz cokolwiek widzi. A do tego żeby miały bydź wykonane w tych wiekach w ktorych całą tę okolicę nieludną, leśną, i garſtkę tylko mieſzkańcow w naynędznieyſzym ſtanie maiącą widziemy (o).

(o) *Z ſytuacyi albowiem Stołecznego Miaſta, czynić można wnioſek do całego Powiatu i okolicy: ktora w lepſzym niemogła znaydować ſię ſtanie, gdy Miaſto upadło; aniby też Miaſto tak nędznym było, gdyby okolica w kwitnącym znaydowała ſię ſtanie. Ciſneliby ſię bowiem mieſzkańcy wſiow gdyby te ludne i oſiadłe były, do Miaſta w takowe opatrzonego Przywileie i takowemi obdarzonego ſwobodami, iakowych wſiow mieſzkańcy przy powinnościach i daninach Inwentarſkich mieć nie mogą; a do tego do Miaſta w nay-*

Nareszcie ktoż rostropnie mniemać może, ażeby wynalezienie kruszcow, otworzenie kopalni, założenie chut, wyrobienie tylu gor, wyproźnienie tylu szybow; i znowu zaniedbanie zarzucenie tey industryi, aż do zapomnienia sposobow obchodzenia się z niemi, nazwisk nawet i terminow właściwych kunsztowi, przypaść miało właśnie w tenczas w kluczu Sławkowskim, kiedy Olkuskie z sławą i pożytkiem kwitnęły?

---

lepszym na całą okolicę usytuowanego mieyscu, i naylepszy prawie, i naysposobnieyszy do rolnictwa, pomiędzy niemi grunt maiącego. Z tych powodow wątpić niemożna iż Miasto Sławkow w oboim szczęściu zawsze przodkowało wsiom okolicznym. Zbytek ludności Miasta spływał na wsie, zbytek możności podobnież: z czego dopiero wsie zaludniały się i zapomagały: wzaiemnie upadek Miasta wciągnął wsie okoliczne w tę samę przepaść.

Mieszkaiąc tam lat kilkanaście, i zapatruiąc się na te ogromne starożytnego Przemysłu dzieła; zagrzany i zachęcony dzielnym Krola troskliwego o pomnożenie dobra publicznego przykładem: ktoren nietylko że Mineralogistow zagranicznych sprowadzał, do zwiedzenia tych mieysc zsełał, do otwarcia Gor, i dźwignienia upadłego (wyrabiania kruszcow) Przemysłu zachęcał, i własnym przykładał się kosztem; ale nadto sam smutne te kwitnącego niegdyś Przemysłu gruzy odwiedzić, sam ie przeyrzeć raczył: zachęcony mowię takowym przykładem, a ośmielony codziennym widokiem niezmiernych zrobow (ktore mnie przekonywały iż są kwitnącego niegdyś Przemysłu dawnych mieszkańcow tamecznych, niewątpliwemi szladami,) odważyłem się czynić niektore proby i doświadczenia, ile mi oko-

liczności w ktorychem ſię znaydował dozwalały.

Obieżdżałem więc wſzyſtkie okoliczne ſtarożytne zrobiſka, kopalnie i płoczki: uważałem mieyſc expozycyą, powierzchowne znaki, właſności; ktore wſzędzie znalazłem bydź iednoſtayne, powſzechne i pewną maiące analogią, ktore doſtrzeżenia ſtoſuiąc i doświadczaiąc ciągley i dłużey, możnaby mniemam odkryć i determinować pewne i nowe nieznane w Gornictwie dziſieyſzym prawidła: za ktorych pomocą poznawanie niezawodne mieyſc, gdzie zakładać nowe kopalnie gdzie bić nowe ſzyby i. t. d. przyſtoi, tak łatwoby przychodziło, iako ſię na wierzchu ziemi iednym weyrzeniem przyzwoite i ſpoſobne, do karczowania nowizn, zakładania kolonii wybiera mieyſca.

Takowe uwagi nad ſtarożytnemi zrobami czynione, przenoſiłem znowu i ſtoſowałem do inſzych Gor i mieyſo, nigdy ręką ludzką nietkniętych: i zdało mi ſię, iż za tych uwag pomocą upatrzyłem niektore Calizny i nieruſzone mieyſca, gdzieby nowe zakładać trzeba kopalnie, gdyby ſię nowe raczey otwierać Szyby, niżeli ſtare przetrząſać podobało.

W tamtych (Starożytnych zrobach) podobywało ſię niektore ſtarodawne zawalone ſzyby; odkryte niezmierne podziemne galerye lochy czyli pieczary na wſzyſtkie ſtrony rozchodzące ſię, zkąd ſtarożytni Gornicy Kruſzce powybierawſzy, wyproźnione mieyſca zarzucali kamieniem ziemią od Kruſzcow odchodzącemi: ktorych dla uniknienia pracy i koſztu niewyciągali na wierzch, ale ie w te podziemne, że ie tak nazwę,

piwnice czyli ſklepy ſkładali. Potrzeba było dłuższego czaſu, większego nakładu, i lepſzego porozumienia i rozpatrzenia dawnego porządku ſtarożytnych Gorniczych robot, ażeby poodwalawſzy więcey takowych galeryi, doyść do tych mieyſc czyli ścian, na ktorych ſię ſtarożytni Gornicy oparli i z robotami podziemnemi ſtaneli. W ścianach iednakże pobocznych czyli raczey filarach (oczyſzczonych z takowych zawaliſk galeryi) ktore dla podpierania wydrążonych owych ſkaliſtych ſklepień zoſtawiono, widziałem potroyne i poczworne warſztwy Kruſzcu, w ſzladach nawet ſamych to ieſt na dnie i w ścieſzkach rzeczonych galeryi, trafiało ſię znaydować niewzruſzone i przeoczone warſztwy rożney grubości Kruſzcu. Doświadczenie takowe, lubo ſzczupłe w tey mierze przekonało mnie iednak, iżby chędożenie tych galeryi z zawaliſk, i ſa-

mychże zawalisk i gruzow wyciąganych z galeryi na wierzch ziemi, klęzowanie i płokanie, mogłoby bydź zyskownego przemysłu obiektem: albowiem obfituią w Kruszec, ktoren częścią przy obfitości żył i gankow Kruszcowych nie szacowano sobie z rumem odrzucać, częścią mogł w rumach owych przez tyle wiekow narość podobnym sposobem iak o żelaznym Kruszcu na wyspie zdamis Elbie czytać mi się zdarzyło: gdzie w nierownie krotszym czasie, w zawalonych rumem zrobiskach odnawia się. Jeden także przykład podwoynego rzędu galeryi o kilka łokci od siebie oddzielonych, ktore mi się odkryć zdarzyło, prowadzi mnie do tego wniosku, iż pod pierwszym rzędem galeryi bydź musi nie iedna kondygnacya starożytnych galeryi i warstzw nietchniętych: co przy suchości Gor tamecznych niektorych, obszerne przemy-

ſowi wieku naſzego otwiera i wſkzuie pole.

W Caliznach zaś do ktorych ſame tylko uwagi i doświadczenia w ſtarych zrobach czynione gołym ſtoſowało ſię okiem, ſame tylko czynić mogłem wnioſki, ſzczupleyſze ieſzcze niż w tamtych maiąc doświadczenie. Miałem iednakże mieſzkaiąc tam i tę ſatysfakcyą, iż w iednym z takowych mieyſc. trafiono przypadkiem wierzchnią warſztwę ołowianego Kruſzcu, ktoren po tym iak ſłyſzę klęzowano i odpłukiwano z pożytkiem. Nowego ſzybu dla niedoſtatku czaſu i funduſzu nieprzyſzło mi w takowym mieyſcu wybić, od czego zdami ſię cały ſkutek wſkrzeſzenia tego przemyſłu zawiſł.

Procz tego przetrząſało ſię ſtare powierzchowne zroby, dawne płoczki w

niet chniętych od wiekow mieyſcach, podług zwyczaiu dotąd w innych mieyſcach i w ſamym nawet Kluczu Sławkowſkim utrzymuiącego ſię, co tam klęzowaniem i płuczkami nazywaią. Zkąd przekonany ieſtem właſnym doświadczeniem iż i ten przemyſł, przyzwoity ubogim Włościanom, mogłby bydź odnowiony z pożytkiem.

Z tych doświadczeń i probek zebrane w Kruſzcu, ołowiu, Srebrze nieiakie produkta zachowane ſą, niby pożądany i rzadki owoc, na dowod raczey i na zachęcenie Rządu i Publiczności do zatrudnienia ſię ſkutecznie tą odnogą induſtryi i ekonomii Kraiowey; niżeli użyte i obrocone na nadgrodzenie awanſowanego koſztu. Przy ktorych złożone także więcey niż ſto ſiągow Galmanowego kamienia, częścią w ſtarych zrobach uzbieranego, częścią nałamanego

w caliznie. Przeznaczony on był na fundusz posunięcia tych doświadczeń tak daleko, nie mowię iak można i iakby potrzeba, ale ileby był wystarczał, gdyby były pewne okoliczności nieprzeszkodziły.

O obfitości węgla ziemnego w kamieniu, przekonywaią wybite w kilku mieyscach szyby: ktorego użycie raczey, niż exploatacyą upowszechnićby potrzeba: bo dobywanie iego bardzo łatwe, mało kosztowne będąc, użycie iego sama tylko obfitość wygodnieyszego opału wstrzymuie. Niechby, iakom ia sam iednę zimę w moim mieszkaniu doświadczał, niechby go tylko na opał do piecow w całey okolicy używano; uszczędzone przeto drzewo z lasu przez iednę zimę, wystarczałoby do Huty ołowianey na lat kilka.

Rudy żelazney i iey zrobisk starożytnych tak iest wiele, iż gdyby wystarczały lasy, albo sposob używania węgla kamiennego do wytapiania żelaza mogł bydź wynaleziony, każda wieś mogłaby mieć tak wielki piec żelazny iaki iest ieden w Ząbkowicach do klucza tego należący; albo każdy prawie mieszkaniec mogłby mieć swoią dymarkę.

Doświadczenia w Hucie ołowianey, czynione, były ieszcze ciekawości moiey obiektem: częścią dla poznania metallurgii tam praktykowaney, częścią dla doświadczenia zebranego Kruszcu wytapiaiąc go na ołow, i dla przekonywania się o obfitości srebra znaydować się mogącego w wytopionym z rożnych mieysc ołowiu. W pierwszym punkcie uważałem iż sposob do wytapiania Kruszcu ołowianego, trybowania srebra, używany, forma piecow i inne okoliczno-

ści nie ſą tak złe, iżby ie raczey odmienić niż poprawiać i wydoſkonalać potrzęba było. Zdawało mi ſię iż używany tam ſpoſob obchodzenia ſię z Kruſzcem, przyzwoitym ieſt tylko Kruſzcowi z powierzchownych zrobow i płoczek wypłokanemu; lecz nie ſurowemu Kruſzcowi iakowy ſię proſto z ſzybow i galeryi podziemnych dobywa. Stopień albowiem ognia iakowy tam dodaią, czaſem ieſt zbyteczny do Kruſzcu płoczkowego, i pali go: a z drugiey ſtrony niedoſtateczny byłby do ſurowego. Forma i wymiar pieca przyzwoita pierwſzemu, niedoſtateczna drugiemu. Spoſobu nawet ruſztowania (grillage), Kruſzcu (niemaiąc nigdy ſurowego z ſybow, i nieużywaiąc go do płoczkowego Kruſzcu czyli wierzchowego) zapomniano. Z tych i innych powodow, ktorym zaradzić, (niewſtydzę ſię tego) nieumiałem, niechciałem exponować

dobytego ſurowego Kruſzcu na zepſucie raczey niż doświadczenie. Dla tego w drugim punkcie ciekawości moiey dowodney niemam ſatysfakcyi, a Kruſzce dalſzemu czaſowi zoſtawione.

To czyniąc iedną że tak powiem ręką, zapiſywałem niektore uwagi i doświadczenia drugą: czego zebrało ſię kilkanaście kart piſma, z ktorych ninieyſzą część Hiſtoryczną poważam ſię Publiczności udzielić: wyſtawuiąc te ſtarożytne gruzy i ſmutne rozwaliny upadłego Przemyſłu w tym celu; ażeby obalić uprzedzenie prawie powſzechne, iakoby ſam tylko Olkuſz obfitował w produkta kruſzcowe: a na to mieyſce wyſtawić i donieść nieiako Publiczności wielki kray i ludny, do Państw Rzpltey należący, ktoren rownie iak Olkuſz, rozlicznieyſze zapewne, a może obfitſze poſiada i niżby tai i ukrywa ſzacownew kruſzczach

i rzeczach kopalnych produkta: a przeto zwrocić Publiczności na ten Kray uwagę, i zachęcić do zwrocenia tam tych chwalebnych usiłowań i chęci, na ktore dotąd Olkuska gora niewdzięczną i nieużytą bydź zdawała się. Dalsze uwagi obeymuią Gor związki i własności w powszechności: Gor Sławkowskich i Olkuskich własności i produkta w szczegolności: domysły o Starożytnym urządzeniu Gwarectwa: ktore maią bydź zasadą do proiektu, urządzenia nowego, przyzwoitego mieyscu i okolicznościom, Gwarectwa; od czego skutek odnowienia w czasie tego przemysłu zawisł: i niektore upadku tego Przemysłu przyczyny: z ktorych to Uwag mogłby bydź iakowy dla Kraiu użytek, gdyby te znaiomszey w Mineralogii i Chymii, doświadczeńszey w Gornictwie i. t. d. były dziełem ręki.

150.—